

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

СТРАТЕГИЯ ЗА НАУЧНО РАЗВИТИЕ
НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“
И ПЛАН ЗА НЕЙНОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ

Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (ИБЕ) към Българската академия на науките е национален научен център за фундаментални, научно-приложни и експертни изследвания на българския език. Приоритетните области в научните изследвания на Института за български език са:

Теоретични езиковедски изследвания

Институтът за български език системно проучва и описва граматичната структура и лексикалния състав на българския език и внася единство в писмената практика чрез отразяване на езиковите промени и определяне на националната езикова политика. Задълбочено се изследват явленията и процесите в българската лексика въз основа на езиков материал както от основния лексикален фонд на българския език, така и на най-нова лексика и фразеология. Провеждат се комплексни научни изследвания в областта на теоретичното езикознание, съпоставителната лингвистика, теорията и практиката на превода и преводните технологии, лексикологията, терминологията, теоретичната лексикография, компютърната лингвистика.

Академични речници на българския език

Основният лексикографски проект на Института е многотомният тълковен *Речник на българския език*, чрез който се събира, съхранява и документира лексикалното богатство на българския език в голям хронологичен отрязък от повече от 200 години. Проучването на съвременното състояние на книжовноезиковите норми на българския език и тяхното системно кодифициране, описанието на функционалните стилове и езиковите регистри се реализира в работата по правописни речници на българския език и формулиране на правила за правопис и пунктуация. Важен приоритет в работата на ИБЕ е обхващането и представянето на богатството на българската лексика през вековете до днес чрез създаването на различни по обхват и жанр речници: *Етимологичен речник на българския език*, *Български диалектен речник*, поредица исторически речници на българския език, терминологични речници, двуезични и многоезични речници и др.

Издаването на речници и справочници с официален нормативен характер е от голямо значение за работата на публичните институции на всички равнища и за обществото като цяло. Трудове като многотомния *Речник на българския език*, *Български диалектен атлас*, *Български*

етимологичен речник, които имат както научно-фундаментално, така и научно-приложно значение, се използват от много хуманитарни научни направления, от различни образователни и културни институции. С национална значимост са поредици от речници, отразяващи лексикалното богатство и разнообразие на българския език, документиращи актуалните изменения в българската лексика и фразеология, представящи езикова еквивалентност и паралелите между български и други езици. Предизвиканият широк обществен интерес към тези речници показва, че те отразяват една обществена необходимост на нашето съвремие.

Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка

Дейността е насочена към компютърната обработка на естествения език, което включва както теоретични изследвания в областта на граматичната структура и лексикалния състав на българския език, така и приложни разработки в няколко основни направления: интегриране на програми за обработка на езика в многоезикова уеб базирана система за управление на съдържание, разширено търсене и извличане на информация; предварителна обработка на текста и отстраняване на различни равнища на многозначност, проверка и корекция на правопис и граматика. Езиковите ресурси и програмите за тяхната обработка, които се разработват в Института за български език, са не само съотнесими по качество и количество с тези за големите европейски езици, но в някои случаи налагат стандарти за бъдеща работа.

Езикова култура

Съществена е ролята на Института за български език за утвърждаване на езиковата норма и за подобряване на езиковата култура на обществото. Дейностите за популяризиране на книжовноезиковите норми имат важно значение във връзка с пълноценното използване на българския книжовен език във всички сфери на обществения живот. Извършва се високопрофесионална експертна и консултантска дейност, необходима за нормалното функциониране на редица институции: министерства, съдебна система, фирми, обществени организации, медии, издателства.

Езиково културноисторическо наследство на българите

В Института за български език се изследва историческото наследство на българския език, съхранено чрез писмените и епиграфските паметници, осъществяват се проучвания в областта на историческата диалектология чрез съпоставка на ръкописи и живи говори. Приоритет представлява многостранното изследване на българските диалекти, основано на богат и автентичен материал от цялата езикова територия. Извършват се фундаментални етимологични изследвания за изясняване на домашния славянски или на чуждоезиковия произход на българската лексика, водещи до разкриване на връзките на българския език и българския народ с други езици и народи. Проучването на произхода на българската лексика и имена, както и съпоставителните и етнолингвистичните изследвания допринасят за разкриването на генезиса на българския народ, за изследването на неговата материална и духовна култура през вековете.

Извори за историята на българския език

Целенасочено и системно се проучват и обнародват важни паметници от историческото развитие на българския език през вековете чрез всички съвременни средства за популяризиране на писменото наследство (фототипни и наборни издания, дигитализация, изследвания).

I. Визия за развитието и приоритетите на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“

Приоритет за Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ представлява разработването на фундаментални езиковедски изследвания, отговарящи на стандартите на модерната езиковедска теория и методология.

С национална значимост е изследването на граматичната структура и лексикалния състав на българския език, един от резултатите на което е създаването на поредица от речници – правописни, тълковни, терминологични, етимологични, диалектни, исторически, синонимни, двуезични и многоезични (включително електронни).

Институтът за български език „Проф. Л. Андрейчин“ ще продължи да работи за запазване на езиковото културноисторическо наследство на България и на българската национална идентичност в процеса на европейска интеграция и глобализация посредством изследване, описание и съхранение на историята на българския книжовен език, българските диалекти и исторически езикови паметници. През следващите години приоритетно за Института ще остане изработването на многотомния тълковен *Речник на българския език*, на *Българския етимологичен речник*, на *Европейския* и на *Общославянския лингвистичен атлас*, за да може постепенно да се достигне до тяхното окончателно завършване.

Запазват приоритета си и изследванията, разкриващи връзките на българския език и българския народ с други езици и народи посредством проучване на произхода на българската лексика, етнолингвистични и съпоставителни изследвания на българския език с други славянски, балкански и европейски езици в синхронен и диахронен план.

Информационното и експертното обслужване на българската държава и общество ще продължава да се развива посредством високопрофесионална експертна и консултантска дейност, която включва и дейността на Службата за езикови справки.

Ще се задълбочава фокусът върху разработването на големи по обем и непротиворечиви по характер електронни езикови ресурси (корпуси, компютърни речници, езикови бази от данни) за създаване на програмни продукти за компютърна обработка на езика в помощ на електронното общество, образование и правителство и осъществяване на публичен достъп до тях.

Непосредствена цел на изследователите от ИБЕ ще бъде създаването, запазването и разпространението на научни материали (широка публикационна дейност в съответствие с модерните начини за разпространение на информация) за развитие на българското общество,

базирано на знания.

За да продължи да се развива като научен център, в който се извършват фундаментални и приложни научни изследвания на българския език и се разработват актуални проблеми на славянското, балканското и общото езикознание, усилията ще бъдат насочени към създаване, запазване и развитие на човешкия научен потенциал – активно участие в обучението на докторанти и постдокторанти, преподавателска дейност, изработване на учебници и учебни помагала, отговарящи на съвременните изисквания. Това предполага и партньорско участие в националните и европейските инфраструктури, задълбочаване на сътрудничеството с други научни институции и университети в страната и чужбина, увеличаване на относителния дял на интердисциплинарните изследвания.

Приоритет ще имат проектите, които засягат по-общи проблеми или по-голямо количество езикови феномени и данни; колективни разработки, които представят разнообразни направления или подходи; интердисциплинарни изследвания, които предполагат международна конкурентоспособност в съгласие с нуждите на социално-икономическото и интелектуалното развитие на българското общество и в съответствие с европейските и световните тенденции за организация на научните изследвания.

II. План за действие по Политики и Програми

Политика 1 „НАУКАТА – ОСНОВНА ДВИГАТЕЛНА СИЛА ЗА РАЗВИТИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА И ОБЩЕСТВО, БАЗИРАНИ НА ЗНАНИЯ“

Програма 1.5. „Информационно, експертно и оперативно обслужване на българската държава и общество“

1. Цели на Института за български език

Целта е да се извършват научно-приложни и експертни дейности, свързани с нормативното устройство на българския книжовен език и определящи съществено националната езикова политика. За тази цел се извършват наблюдения върху функционирането на българския книжовен език и върху съвременната езикова практика с оглед на различните функционални стилове и езикови регистри, като се набелязват тенденциите и промените в книжовноезиковия нормативен комплекс и системно се кодифицират нормите на българския книжовен език. Специално внимание се отделя на подготовката и издаването на нормативни справочници с официален характер.

В рамките на Института редовно се поддържа Службата за езикови справки и консултации, която предлага експертно-консултантска дейност за популяризиране на книжовноезиковите норми чрез създаването на нормативни справочници, медийни изяви и научнопопулярни публикации.

Специално в областта на терминологията в зависимост от поставените заявки от различни фирми, организации, институции и частни лица в процеса на работата се извършват проучвания и справки с всички достъпни справочници и специализирани източници, както и с изградения терминологичен архив на звеното. Всички дейности в тази област се подчиняват както на спецификата на конкретната предметна област, към която принадлежат разглежданите термини, така и на принципите на терминологичната наука.

2. Целева група, към която са насочени предоставяните по Програмата продукти/услуги

Продуктите се подготвят по заявка, дадена от Парламента, министерствата, съдебната система, обществени организации, фирми, медии, издателства, редакции и частни лица.

3. Предоставяни продукти/услуги по Програмата

Предоставят се високопрофесионални експертни устни (по телефона) и писмени отговори на запитвания, както и на запитвания по интернет по езикови въпроси. По заявка се изготвят експертни оценки и становища. Изработват се официални становища във връзка със законопроекты и нормативни актове, уреждащи езиковата материя.

4. Дейности за предоставяне на продуктите/услугите по Програмата

Отговори на постъпили заявки от различни източници.

Рецензии на постъпили текстове, които се нуждаят от експертна оценка.

Създаване на нормативни справочници с официален характер.

Изяви в електронните медии и научнопопулярни публикации в печата.

5. Външни фактори, които могат да окажат въздействие върху постигането на целите на Програмата

Успешното осъществяване на целите и задачите на програмата е свързано с устойчивото развитие на културната политика на Република България.

Съществува риск за осъществяване на програмата при недостатъчно финансиране на науката като цяло и на конкретните дейности.

6. Организационни структури, участващи в предоставянето на продуктите/ услугите по Програмата

Секция за съвременен български език

Секция за българска терминология

Политика 2 „НАУЧЕН ПОТЕНЦИАЛ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ИНФРАСТРУКТУРА – ЧАСТ ОТ ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКО ПРОСТРАНСТВО“

Програма 2.4. „Развитие на информационното общество“

1. Цели на Института за български език

Развитие на информационното общество чрез:

Изграждане на електронни езикови ресурси (електронни речници, корпуси, лексикално-семантични мрежи).

Разработване на компютърни приложения за изграждане и обработка на електронни езикови ресурси.

Осигуряване на достъп до изградените езикови ресурси и компютърни приложения.

Разработват се речници, правила и алгоритми за *ефективни по отношение на бързина, покритие и коректност езикови (включително уеб) приложения*, предназначени за *подпомагане на работата с електронни текстове*, откриващи най-голямо множество от търсените категории (правописни и граматични грешки, предложения за синоними, дефиниции или преводни еквиваленти) и предлагащи най-вероятните кандидати за замяна.

Създаване, поддържане и публикуване на многоезиково съдържание в интернет. Основните услуги, които се предлагат, са: автоматична категоризация на документи, автоматично генериране на резюмета на документи, автоматичен превод на резюметата, извличане на думи и изрази, които са „най-важни“ за даден документ, интелигентно търсене в многоезиковото съдържание.

Увеличаване, подобряване и стандартизация на широк кръг от езикови ресурси и програми за обработка на езика. Множество езикови ресурси и програми за български, унгарски, полски, хърватски, сръбски и словашки, които включват едно- и многоезикови корпуси, речници, лексикално-семантични мрежи и релевантните програми за тяхната обработка като токънизатори, лематизатори, тагери и парсери, които ще бъдат направени достъпни.

2. Целева група, към която са насочени предоставяните по Програмата продукти/услуги

Обществото като цяло, но също така: IT фирми, агенции за превод, електронни медии, библиотеки, изследователи, студенти, работещи в администрацията, бизнеса, неправителствения сектор и др.

3. Предоставяни продукти/услуги по Програмата

Извличане на статистически зависимости от корпуси, включително многоезикови паралелни корпуси, за нуждите на различни приложения, свързани с езиковите технологии, например машинен превод.

Уеб базирана система за управление на съдържание, която предлага автоматично категоризиране на документи, автоматично извличане на резюмета на документи и техния автоматичен превод между шест европейски езика.

Уеб базирани програми за проверка и корекция на коректността на правописа и граматиката на български текстове.

4. Дейности за предоставяне на продуктите/услугите по Програмата

Създаване на електронни езикови ресурси.

Създаване на правила, описващи езикови структури.

Създаване на лексикони, съдържащи различни езикови единици.

Създаване на програми за обработка на езика.

Осигуряване на достъп до информация за продуктите и услугите.

Осигуряване на достъп до езиковите ресурси и програми (свободен и/или платен).

Сътрудничество със заинтересовани лица – потребители на езиковите ресурси и програмите за тяхната обработката, както и партньори, работещи по сходни теми и в сходни области.

Участие в научни събития (конференции, семинари, колоквиуми) за разпространение на информация за ресурсите и програмите, както и за оценка на качеството им и напредъка в разработването им.

5. Външни фактори, които могат да окажат въздействие върху постигането на целите на Програмата

Положително въздействие: увеличаване на броя потребители; увеличаване на текстовете, които са достъпни за събиране и обработка; засилване на сътрудничеството по темата.

Отрицателно въздействие: недостатъчно финансиране; липса на човешки ресурс; непредвидени събития.

6. Организационни структури, участващи в предоставянето на продуктите/ услугите по Програмата

Секцията по компютърна лингвистика на Института за български език

Секцията по българска диалектология и лингвистична география

ПОЛИТИКА 3 „НАЦИОНАЛНАТА ИДЕНТИЧНОСТ И КУЛТУРНОТО РАЗНООБРАЗИЕ В ЕВРОПА И СВЕТА“

Програма 3.1. „Езикът, литературата, изкуството, архитектурата, етнокултурните традиции и фолклорът – принос на България към културното разнообразие на Европа и света в исторически и съвременен план“

1. Цели на Института за български език

В рамките на научноизследователската програма на ИБЕ се разработва проблематика, свързана с проучването и представянето на езиковото културноисторическо наследство в днешните български земи в контекста на европейското и световното културно пространство, както в исторически, така и в съвременен план. Основните цели на програмата са следните:

– Чрез създаването на академични речници на българския език да се регистрира и популяризира българското словно богатство, да се направи то достояние на широки кръгове от нашата и чуждестранната научна и културна общественост и на цялата нация, да се подпомага

повишаването на езиковата култура и грамотността на всеки българин, да се предостави на специалистите и широката общественост достоверен източник на езикови данни, да се съхрани в лексикографска форма културната памет и богатото езиково историческо наследство на българите.

– Провеждане на комплексни научни изследвания в областта на теоретичното езикознание, психолингвистиката, социолингвистиката и философията на езика, съпоставителната лингвистика, теорията и практиката на превода и преводните технологии, етнолингвистиката, компютърната лингвистика, лексикологията, терминологията, теоретичната лексикография, насочени към: (а) моделиране на феномени на българския език, които са от важно значение за правилно теоретично осмисляне на характера на езиково кодираното ни културно наследство; (б) разработване на модели за представяне и обработка на езикови данни, които да предполагат прилагането на най-нови информационни технологии и дигитализация на големи информационни масиви от фондовете на нашето културно и историческо наследство.

– Извършване на системни проучвания в областта на езиковото културноисторическо наследство на българите: (а) изследване на историческия развой на българския език от Средновековието до предвъзрожденския период (на граматично, лексикално, синтактично, текстологично равнище, както и по отношение на историческата диалектология); (б) всестранно диалектоложко и лингвогеографско изследване на българските народни говори от всички краища на българското езиково землище; (в) проучване на произхода на българската лексика, сравнително-исторически и съпоставително-типологични изследвания на българския език с други славянски езици; (г) изследване на собствените имена в България в диахронен и синхронен аспект и тяхното стандартизиране; (д) проучване на езиковите проекции на различни културни феномени от традиционната култура на българите, на културни представи и стереотипи на българите, отразени в езика; (е) изследване на историята и съвременното състояние на българската терминология, свързано с прилагане на методики за унифициране, нормализиране стандартизиране.

– Целенасочено и системно проучване и обнародване на важни паметници от историческото развитие на българския език през вековете чрез всички съвременни средства за популяризиране на писменото наследство (фототипни и наборни издания, дигитализация, изследвания). Този проект се вписва в традиционните задачи на палеославистиката и българистиката – възстановяване на диахронията на българския език като славянски, балкански и европейски по съхранените езикови документи от епохата на Средновековието, Възраждането и Новото време по неговото граматично описание. Езикът е свидетелство за богатството на българското културноисторическо наследство, обхващащо старите глаголически и кирилски ръкописи, новобългарската книжнина, епиграфския материал, бележките на книжовниците, архивните възрожденски фондове, стария периодичен печат и др. Издаването и проучването на

писменото и граматичното ни наследство е принос към изследването на българската културна и национална идентичност в контекста на културното многообразие в Европа.

2. Целева група, към която са насочени предоставяните по Програмата продукти/услуги

Широки кръгове от обществото, които се интересуват от вековния развой и съвременното състояние на българския език: ученици, студенти, журналисти, културни дейци, специалисти в различни области, езиковеди (специалисти в областта на българското, славянското, балканското и индоевропейското езикознание), специалисти в областта на класическата филология, медиевистиката, византологията, историци, етнологии, етнографи, фолклористи, краеведи и др.

Програмата обслужва теоретичното и приложното езикознание, обучението в средните и висшите училища, културните институции, образователната и културната политика на Република България като член на Европейския съюз.

3. Предоставяни продукти/услуги по Програмата

Теоретични изследвания: монографии, студии и статии.

Еднотомни и многотомни речници.

Електронни речници.

Диалектни атласи.

Езикови корпуси, архиви, електронни архиви и библиографии.

Електронни база данни.

Електронни публикации.

Фототипни, дигитални или наборни издания на исторически писмени паметници и граматика от XI до началото на XX в.

4. Дейности за предоставяне на продуктите/услугите по Програмата

Издирване и събиране на езиков материал.

Научни експедиции.

Командировки у нас и в чужбина във връзка с издирване и изследване на изворов и емпиричен материал.

Осигуряване на необходимите изворови материали: дигитални копия, микрофилми, ксероксни копия, както и на необходима езиковедска литература, издадена у нас и в чужбина.

Осигуряване на средства за изработването на специфични софтуерни продукти във връзка с всяка конкретно поставена задача.

Анализ и обработка на езиков материал. Изработване на структурата на изследването.

Авторска работа по създаване на оригинални лексикографски концепции, изработване на словници, съставяне и редактиране на речници.

Постигане на готов научен продукт.

Популяризиране на готовите научни продукти чрез медиите, интернет,

общообразователни лекции и различни интерактивни форми за предоставянето им на потребителите. Национално и международно научно сътрудничество и мобилност.

5. Външни фактори, които могат да окажат въздействие върху постигането на целите на Програмата

Липса на средства за:

- осъществяване на командировки, експедиции;
- осигуряване на проектите с дигитални копия, микрофилми, ксероксни копия и литература;
- заплащане на авторски права на библиотечни хранилища у нас и в чужбина за използване и публикация на архивни единици;
- за изработването на специфични софтуерни продукти;
- извършване на други специфични дейности при провеждането на конкретните научни изследвания;
- трудности при публикуването и разпространяването на готовите научни продукти.

6. Организационни структури, участващи в предоставянето на продуктите/услугите по Програмата

Секция за общо и съпоставително езикознание

Секция по компютърна лингвистика

Секция за българска лексикология и лексикография

Секция за съвременен български език

Секция за етнолингвистика

Секция за история на българския език

Секция за българска диалектология и лингвистична география

Секция за българска етимология

Секция за приложна ономастика

Секция по терминология и терминография

Стратегията за научно развитие на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ и планът за нейното изпълнение са приети от Научния съвет на на 23.02.2012 г. /Протокол № 4/ и действат до приемането на нова стратегия.